

Klasszicizmus.

— Második közlemény. —

III.

A klasszicizmus diadala nem volt csupán egy művészi elv győzelme, ránk sokkal jelentékenyebb esemény, korszakos hatású győzelem volt. Százados mulasztást hozott helyre, a mennyiben a viszonyok engedték, százados pangásból emelte ki a nemzetet, új vért öntött a megpetyhüdt erekbe. Transfusio volt az, mely a nyugati irodalmak és kultura eleven vérét a kiaszott, elsenyvedt, elcsigázott magyar irodalom és kultura szervezetébe átömlesztette. Nemzeti kulturánk, s így irodalmunk mai fejlettségét ennek a nehéz műveletnek köszönhetjük; nélküle vagy sokkalta inkább elmaradtunk volna vagy egyáltalában meg sem indulunk. A klasszikai ízlés nemessége megtetszett szemünknek, magunkévá tettük, hogy megérthessük az előttünk járó nyugatot, hogy részesek lehessünk a német, francia, angol és olasz szellem fejlődésében vagy legalább eredményei élvezetében. Oda furakodtunk általa a haladó nagy nemzetek mellé; először, hogy csodáljuk; másodsor, hogy velök egy úton haladjunk; harmadszor, hogy részt kérjünk magunknak ott mellettök, közvetlen közelökben, részt a munkából a humanizmus és civilizáció fejlesztésére. A klasszikai ízlés az előretörő nyugathoz csatolt bennünket és így részesévé tett az európai szellemnek, melyből addig egy századon keresztül vagy teljesen ki voltunk zárva vagy csak nagyon kivételesen vettünk benne részt. Fölfogta a régebbi múlt hagyományait, elvetette az ódiságot, meggyőzte az előítéleteket, új nyelvet teremtett, új szellemet lehelt, új világot tárt elénk.

A XVIII. század utolsó negyedében működő írókat Beöthy Zsolt irodalomtörténete legújabb kiadásában így állítja össze:

I. Magyaros írók: 1. maradiak, 2. haladók. *II. Idegenesek:* 1. deákosok, 2. külföldiesek: a) francziások, b) németesek.

Ime, e rövid idő, mintegy negyed század alatt írónk öt csoportba oszthatók irányuk szerint, vagyis ötféle kultúra hatása alatt állanak. E tény rendkívül érdekes, mert határozottan mutatja a nemzetnek akkor divó ötféle művelődési állapotát, megfelelően mindenik írói irány egy-egy közönség igényeinek, s jelölvén egyúttal közönsége műveltségét is. Nem időzvéen sem e tény fejtegetésénél, sem az említett irányok vizsgálatánál, csak azt emelem ki, hogy az irodalomnak e kísérletező, tapogatózó korában a magyaros (népies vagy nemzeties) irány nem volt elég erős arra, hogy vezető vagy uralkodó lehessen. Így jutott a deákos irány segítségével a francziákon keresztül a németes írók kezébe a vezető jogar vagy a vezető toll. Ez irodalomtörténeti tény mögött az a társadalomtörténeti esemény áll, hogy a magyar művelődés a deákos és a németes felé hajlott.

A magyar közönség tudott deákul, s nemcsak a juridikai, hanem a humanista-tudományt is az iskolai latin nyelven tanulta, s midőn átlátta az *élő* idegen nyelvek birásának szükségét, egyenesen a német felé fordult, mint a mely földrajzi és állami viszonyai szerint legközelebb állott hozzá. A messzebb eső francziás művelődést a nemzet nagy zöme nem érezte, annak részesei csak a testőrök, a főrangú és udvari körökhöz közel álló társadalom rétegei voltak. Minden művelődési vagy társadalmi rétegnek megvoltak saját írói, kik legjobban tudtak kifejezést adni gondolataiknak, eszményeiknek — fölfogásuknak. Ha Baróti Szabó és Révai iránya Berzsenyiben legmagasabb fejlődését érte el, s egész ideje alatt megtalálta közönségét; ha Pálóczy Horváth Ádám Csokonaiban látta folytatását s nekik is megvoltak hiveik, Dayka és Szemere Pál, Kazinczy és Kölcsey, s velők együtt az egész író sereg, szintén a sajátközönségének dolgozott, s készítették elő és győzelemre vivék saját keblök istenét: a német klasszicizmust.

Nem kell bővebben szölanom e művészi elv kezdetéről, diadaláról, lényegéről és hatásáról. Az antik művészet új renaissance-a másodszer üdítette fel az európai ízlést, s ha első alkalommal a skolasztika meddő tanaiba bele fáradt emberi szellemet mentette meg, most a rokokó világ barokkságát vezette vissza a kiindulás tiszta tanaihoz. E művészi elv, a klasszikus irány a Németföldön a Goethe-Schiller dicsőségéhez van kötve, s az ő nimbuszuk sugarai világították meg a magyar irodalom e korát. Miként a költészet testvérével, a kritikával, úgy az irodalom is nem ösztön szerint, hanem az

eszthetika tudományosan megállapított elméleteivel karöltve haladt, s lett a német klasszikai költészet magas fejlődése. Ez az emelkedett irodalom, ennek elvei és eszméi lettek a magyar földön is útvezetők az ingadozás, tájékozatlanság, czéltalan csapongás és kalévolás korában — a múlt század végén, midőn ötféle írói irány kezdett az ötféle igényű és műveltségű közönségnek udvarolni.

A magyar klasszicizmus a nyelvújításra s az esztetikára támaszkodott, s első sorban e két kérdés vizsgálatára int bennünket. A nyelvújításnak megkezdői és legkeményebb hivei a klasszikus irány emberei, épen úgy, miként esztetikával jóformán csakis ők foglalkoztak. Velök szemben az orthologusok, egy néven nevezvén nyelvészt és szépirót, valóságos iskolázatlan ízlésű és tudásu felekezet volt. Szemben állottak tehát nem csupán a neologia és az eszthézis, hanem az orthologia és az anaszthezis. E szerint az újítók közé nemcsak a németeket követő írók, hanem nagy részben, legalább eszméik és törekvéseik révén a francziások is méltán számíthatók — oda kell számítanunk legalább kezdetben, t. i. a klasszicizmust előkészítő és elősegítő törekvésnek tudni be a francziások föllépését és működését.

Mert ők hirdették legelőször, hogy szakítani kell a hagyományokkal, az új szellemet kell ismerni és követni, ők ismertették fordításaikkal az új műveltség termékeit. Miként Báróczyt a nagy Kazinczy mesteréül tekinté, úgy kell társait is Kazinczy társainak előzőiül tekintenünk. S ha ez megtörtént a múltban, miért ne volna lehető ma, mikor e rég letűnt korszak embereinek törekvéseit vizsgáljuk? Mind a két írói felekezet az akkori idők modern világát hirdette, a francia civilizáció s a német kultúra haladásait, mindannyian egy, a magyarság előtt ismeretlen műveltség harcosai voltak, a különbség csupán az, hogy a francziások kezdők és inkább agitátorok, a németesek folytatók és inkább írók voltak. Amazokban tehát lelkesebb törekvést, sokfelé ágazó agitálást, emezekben csiszoltabb ízlést, öntudatos írói műveltséget kell keresnünk. Báróczy fordított, Kazinczy már felhasználta előzőjének és mesterének eredményeit, hasonlóan a francziások buzgólkodása nélkül még nehezebben vívhatták volna meg a németesek az ízlés, a nyelv s az eszthetika diadalát. Amazok inkább műveltséget, emezek inkább irodalmat hirdettek, azok az írói munkát jobbadán eszköznek, emezek czélnek tekinték, innét hatásuk és írói érdemeik különbsége. Amott politikai, emitt művészi elv volt a fő, s ha b. Orczynak már elég eredmény volt:

Megmutatta, hogy van ész magyar agyában,
És hogy nem kell élni kölcsönözött szókkal, (Révai kiad. 65. l.)

Kazinczynak ez már nem volt elég, ő az előadás és a kidolgozás művészetére törekedett. Itt térnek el egymástól a francziás és németes írók, kik egyforma nemes szeretettel csüngtek a magyar nyelv és irodalom fölvirágzásán.

Még egy viszonyt vizsgálok, a deákos írók és Kazincziékét. Baróti Szabó Dávid, Révay és Rajniss József versengtek a metrumos magyar verselés dicsőségeért, melynek azóta már tekintélyes leszarmazásu családot kerekített elő az irodalomtörténet. Ha tudták volna, hogy minden dicsőségük, nem számítva a nemes lelkesség, derék szorgalom és hazafias buzgóság dicsőségét, alig fog magasabbra emelkedni, mint hogy ők a magyar verselést kipróbálták, prozódiaját kipuhatolni segítettek, talán nem törik vala magukat oly hevesen az elsőségért. Tényleg alig maradt egyéb dicsőségük.

A táblalírás magyar világ eredeti nyelven jobban ismerte és élvezte Horátiust, Catullust, Alkaeust és Pindarust, mint a legelső, gyenge magyar fordításokban. Ismerte az antik világ mithológiáját és eszejárását iskolai tanulásából, s a kor latinus műveltségével együtt járt a régi klasszikus irodalom olvasgatása, úgy hogy e latinus szájízű közönségnek eszmeileg semmi újat nem produkált a deákos irodalom, csupán azt a dicsőséget, hogy a magyar nyelv vetekszik költői dikiézióra a numerózus latinnal s az eufonetikus göröggel, hogy a magyar nyelv prozódiaja jobban megtűri a metrumos verselést, mint akár a német, akár a franczia, szóval, hogy van olyan kitűnő nyelv, mint a nagy tiszteletben álló latin és görög.

Általok prozodiánk nyert, s a költői szólam, tehát külső, alaki dolgok, s nem eszmeiek, miként a francziások által eszmei oldaláról nyert az irodalom. Músák és istenek, strófa-szerkezet és metrika, mithológia és régiségek (antiquitates) mind külsőségei az ó-klasszikai irodalomnak; Kazinczyéknak ezekre is volt szükségük, de nem főképen ezekre. Ők e világból és irodalomból az ideál tanát, az eszme és alak harmóniáját, a szenvedélyek nyugodt fenségét, az értelmek tisztaságát, a görög világ szép felfogását, az emberi örök szépet tanulták meg. Átvették Révai nyelvét, s megadták annak azt a játékot, mire Révaiék képessé tevék, lágyan csapódní össze jambikus és anapaestusos sorokba, vagy nyersen rovódní össze a kemény alkaeusi vagy a pat-

togó hexameterben, ha kellemes hangulatban vagy szenvedélyes kitörésekben került elő a költői szólam. Révai tudományos alapon vizsgálta a nyelvet, ők hozzáfűzték a művészet követelményeit, nekik nem grammatikára, hanem stílusra volt szükségök; Baróti megpróbálta a latinos szórendet, az inversiók kifejezéseket utánozni, ők átlátták, hogy e merészségre csupán egy kezdő mehet, s megtanulták a nyelv oekónómiáját, Berzsenyi megleste az ódai hangot, megtanulta a nyelv zenéjét és erejét, Kazinczyék bámulták és öntudatosan megkritizálták a nemzet első énekesét.

E megjegyzések magyarázzák egymáshoz való viszonyukat.

IV.

Itt vagyok, hol Bacchus tükrös Templomában
Népeit vezetvén tarka maskaróban
Hatalmát mutatja bódult pompájával
S minden nap új tánczot járat csordájával.
Síp, dob és trombita zeng magos karokban,
Lármás nép, tolyongva hintókon, szánokban,
Jön, gázolja egymást szoros pitvarokban
Végre felkel s oszlik szeglet kuczikokban. stb.

(Pesti Farsang.)

Ilyen nyelven csak históriás éneket, fölköszöntő verset lehet mondani, ez nem a költészet nyelve. Már pedig így énekeltek a XVIII. században szerin túl, túlon innen, s a próza még laposabb és szegényebb volt, a század nyelve, fájdalom, nagyon megfogyatkozott erőben és szépségben.

A XVIII. század nyelve szókincsére szegény volt, csupán azt bírta, mit a véletlen meghagyott neki, s nem tudott az idegen nyelvek módjára az új művelődésnek, új eszméknek kifejezésére emelkedni. azonkívül merev és nehezen kezelhető, tehát stiliszta céljaira alkalmatlan. Használatban (virágzó irodalmi és közéletben) fejlődik, gyarapodik, hajlékonyvá válik a nyelv, s ha elhanyagolják, parlagon marad, összezsugorodik, megmerevedik és elveszti báját, könnyedségét. Szakasztott így járt a magyar is a XVIII. században, midőn a közéletből az idegen élő, a tudományos életből a holt nyelvek kiszorították. Hogy elfoglalhassa méltó helyét, erre kellett a nyelvújítás.

Szükséges volt tudományosan és művésziiesen vinni véghez a nyelvújítást, s amazt Révai, emezt Kazinczy tette. Bámolni kell mind

a kettőt, az elsőt, ki megelőzte az összehasonlító és történeti nyelvészetben, főrendszerben a filologus hajlamú és hírvé nemetséget; a másodikat, kinek sikerült magteremteni a műfajok stílját. Ha nyelvújításról van szó, nem szabad feledni Szemere Pált, az új nyelv keménytollú védőjét és szerencsés szóalkotóját, föl kell említeni Barczafalvi Szabót és Helmecczyt; e hirtelenkedők sok kárt tettek a nyelvújítás ügyének. Míg Révai szorosán tudományos alapra állva, kifejtette és megalkotta a nyelv rendszerét, Szemere ritka épségű nyelv-géniusza által az új művelődés használta új szavak megalkotásában volt szerencsés. Ő egymaga jobban gazdagította nyelvünket, mint Kazinczynak egész köre, de Kazinczy nem egymaga végezte a művészeti nyelvújítást.

Miképen történt mindez, nem tartozik a dologra; ismeretes a *Mondolat*-kérdés, Somogyi Gedeon magánviselkedése és körének gyűlölete Kazinczyék ellen; tudva van, hogy a kilencz kötet megjelenése a széphalmi mesternek adott igazat. Ez az ügy minden örömeivel s gyűlöléseivel együtt már rég kiesett az események közül — s ha magában vizsgálom, többet írhatnék róla.

Az irodalomnak van egy sajátos nyelve, a minden ízében élő, a mindennapi világban használatos nyelv, de mégis tetemesen különbözik attól, mely a közélet szükségait kielégíti. A nyelv anyaga ugyanegy, de használatának módja, az előadásnak rendje elüt attól. Amaz a rendes, közönséges, emez a művészi kifejezés eszköze, míg azt minden ember használja, ezt csak az irodalom munkásai. A közönséges nyelv egyszerűen eszköz, a logikai gondolkodásnak grammatikai formákban, meghatározott szabályok szerint folyó közege; az irodalmi nyelv már egy magasabb elvnek, a művészetnek szolgáló eszköz, s mint ilyen, nem gondolat-közvetítő csupán, hanem a művészi hatásnak lényeges tényezője. Az élet nyelve a nyelvtudósok dolga, az irodalom nyelve az eszthetikus, az író felekezete; amazok épen úgy megállapítják és kutatják a magok törvényeit, miként ezek a sajátjukat, a grammatikai törvények azonban nem művészi törvények, de kötelezők az íróra, míg a művészeti nem grammatikaiak s nem kötelezők a nyelvtudósra. Vevén például hasonlatot az életből, legyen a közélet nyelve a közönséges házépítés anyaga, az irodalmi nyelv a paloták faragványos kövei, diszes faburkolatai, kecses idomokat hordó alkotórészek.

A klasszicizmusnak irodalmi nyelvre volt szüksége, tehát hajlékony, könnyű elbánásra alkalmas, fordulatos, minden ízében művelt kőanyagra, mely épen úgy tudja szolgálni az író céljait, miként a puha agyag a szobrász kése alatt a művészt; szüksége volt tehát a nyelvhasználat, a stílus művészetére. E vívmány dicsősége Kazinczy nevéhez van kötve, a klasszicizmus legpozitívabb eredménye. A magyar nyelv ismeretét Révai megalkotta a nyelvtudomány, Kazinczy az eszthetika követelményei szerint, mindenik a maga szempontjából bonczolva, vizsgálva. Egyformán nagy érdemeket szereztek mindkettőn és én nem szembe akarom e két nagy embert állítani, hanem kiemelni a működésük között levő különbséget.

Révai bármilyen nagy tehetség volt is, bármilyen nagy készült-séggel, lelkesedéssel, szorgalommal volt is megáldva, erején felül nem tehetett, nem változtathatott a körülményeken. A nyelv elzárkózott állapota, régi emlékeink kevés száma, a népnyelvi sajátságok egyetemes ismerete nélkül, vizsgálatait csupán a rokonság és a történeti részre irányítván, tudományos rendszert adott, de nem adhatta azonnal olyan kész nyelvet, melynek anyaga a korabeli modern élet minden követelésének megfelelhessen. Ő tehát orthologus, s bár költői babérokra is vágyakozott, inkább nyelvtudós, semmint költő volt, minek következtében a művészi bánásra alkalmas irodalmi nyelv kiképzése szükség szerint az ízlés és az irodalom megújítóira, a klasszicizmus íróira várt. Ezek tehát újították a nyelvet, s lettek neologusok, beszédjük valóban új, szólamuk szokatlanul kedves, stílusuk hangzatos és zengő, de egy kissé idegenszerű volt.

E munkában bár a tudományos képzettség s az ösztönszerű, különösen új szók alkotására vonatkozó, szerencsés kísérletek vitték a főszerepet, a nemzeti irodalom nagy kárára, Révai már nem vehetett részt, de művében ott lebegett fölötte. Lelke és fáradsága eredményeit Versegly minden törekvése ellen is magáévá tette az irodalom, utóbb az Akadémia, s ma már az egész tudós magyarság. Itt a dicsőség Kazinczynak maradt, ki a magyar stílusnak első öntudatos művésze, az irodalmi nyelvnek első keresett ízlésű mestere lett. Tudva gyakorta hibázott, nem nyelvgéniusza ellen, hanem művészi céljai kedvéért; e hibák nála nem jöttek számadásba, de az őt követőknek már latra kerültek s mégis visszaháramlottak rá.

A neologus nyelv minden bűnéért, — mert voltak a neologianak

tényleg bűnei is,—Kazinczy volt a konzervatív magyarok előtt felelős, s e tekintetben épen úgy járt, mint később Széchenyi István, ki mint reformer, kénytelen volt magára venni a reformok ellen táplált minden ellenszenvet.

A neologusok érdeme a nyelv művészi bánása körül kétségbevonhatlan s fölötte kívánatos, hogy hagyományait ma is becsülésben tartva iparkodjunk magunkévá tenni s korunk követelményeihez szabni. A nyelvtudomány grammatikája egészen más tekintet alá kerül, mint a nyelvtudomány eszthetikája. Amaz egy kész, minden ízében szorosan meghatározott és szabályokhoz kötött, szigorú rendszerű épület, míg emez csupán anyagképen tekinti a nyelvet, melyet művészi czéljaihoz szabadon alkalmaz.

Ha más a regény, mint a dal, ha más a ballada, mint a dráma, nyelvöknek, az előadás, az érzékítés közegének is különbözőnek kell lennie, azaz a műfajok stílusát is meg kell tartanunk. A műfajok stílje (ez Kazinczy eszméje) voltaképen a nyelv használatának eszthetikai módjában áll — nem egyéb, mint ama művészeti elv értékesítése, hogy az anyag csak arra legyen használható művészi alkotásokban, a minek kifejezésére képes és alkalmazható. Tovább, hogy az anyagot az eszmének érzékítésére jellemzően kell használni. Ilyen módon az is meg van mondva, hogy az anyag a szellemnek teljesen alá van vetve, engedni kell annak, miként az érzékítendő gondolat kívánja. Tehát a nyelv maga nem az idea mellé rendelt egyenjogú tényező a szellem munkájában, hanem igenis, alárendelt tényező, mely csak akkor emelkedik az idea mellé, ha már a szellem befejezte alkotását s a készen álló költői mű van előttünk.

A következő példákból ki fog tűnni, mi legyen a nyelv művészi bánásának törvénye, hogy t. i. hű kifejezője legyen a műdarab minden hangulatának, a költői alkotás minden jellemző részletének. Legyen elég kétféle példa. Az elsőben egy költői thema kétféle kidolgozása fog előttünk állani, a másodikban szintén egy költői thema, de más felfogásban, költőjének egyéni felfogásában.

A török ifju éneke.

Zrinyi Miklós:

Rádai Gedeon:

Miért panaszkodjam, szerencse, ellened, Valál, szerencse, mindig hívem,
Ha bővited mindennap én örömömet? Miért tennék panaszt reád?

Nem szakadsz el tőlem, a mint vagyok	Te műved az, hogy nem bús szívem,
	[hired, S hogy mindennap vidámb máát ad;
Hogy állhatatlanságban van minden ked-	Ha mindig így lesz, mint igéred,
	[ved. Hazuggá tészed azt a híred,
	A melylyel csúfol a világ,
	Hogy kedved állhatatlanság.

Ki kell-e fejeznem a különbséget? Magyaráznom kell-e, hogy a költői thema megérzékítésében mi különbség van a két grófi költő nyelve között? Azt gondolom nein.

Második példánk a *Remény* című versekből van. Különböző íróktól, különböző darabok.

Szállnak reményeink, e szép madarak....
 Midőn legjobban szállanak,
 Szíjják a mennyei tiszta léget,
 Hol már sas sem tanyáz,
 Jön a való, e zord vadász,
 S lelövöldözi őket.

(*Petőfi.*)

Kis hajó az én reményem,
 Sem árbocza, sem kormányja,
 Csapkod a hullám keményen,
 Gyöngé sajkám veti, hányja.

(*Arany.*)

Szelid Remény, jobb kor szebb napjain
 Mosolygva jöttél, lángoló szemekkel,
 De most borongasz barna fellegekkel,
 Mint búcsuzó nő férje karjain.

(*Kölcsey*)

De most nem tűnsz fel nékem, jobb remény,
 Fön-révenről köd, szél, hab messze szóra,
 Faggat, gyötör, remegtet minden óra
 S köd-vár keblemben minden érzemény.

(*Szemere Pál.*)

Mégis, míg fürteid
 Jelentik gyászomat,
 Szemednek kék ege
 Reménységárt nem ad....

Oh hozd fel csillagod
 A kék szemben, remény....

(*Vörösmarty.*)

Remény! te vagy biztatója
Fáradt, bágyadt szívének,
Te magad vagy fentartója
Már mulandó létének.

Benned bízik, s kebelében
Enyhülést, javulást vall.
Hív követője ölében
Elalszik és békén hal.

(Kisfaludy K.)

E példák arra tanítanak, hogy minden írónak megvan a magai tulajdon egyénisége, mely hangulatban, észjárásban és nyelvben egyaránt különbözik e másiktól, hogy tehát a nyelvnek gyűrhetőnek, idomíthatónak, munkára kész anyagnak kell lennie, mely minden írói egyéniség akarátát el tudja fogadni és magán tudja hordani.

Hogy a magyar nyelv költői bánásra, művészi tevékenységre alkalmas lett, a klasszikus irodalomnak, első sorban Kazinczynek köszönhető. E kor írónak nagybecsű leendezésében egész fejezeteket foglalnak le azok a fejtegetések, melyek e kérdés öntudatos vizsgálatával foglalkoznak. A triász levelezése e tekintetben is a leggazdagabb. Szemere Pálnak Kazinczyhoz és Kölcseyhez írt levelei mind tele vannak értékes nyelvi jegyzetekkel. Ő maga lexikont készít, melybe a poétai szavakat akarja összejegyezni, szeretné azt Kazinczy valamely munkájával együtt adni ki, s nevének nimbusát kívánja hozzá. Mind e törekvések az irodalmi nyelv megalkotására céloznak, az élő nyelvet művészi bánásra alkalmassá szeretnék tenni. Milyen fáradságos, bíbelődő munka volt az, legyen elég Szemere Pálnak egy levelét idézni, melyben egyetlen szónak, az *erénynek* fejtegetéséről van kitérés. S ha egy szó ily sok aggságot okozott, mennyi bajuk volt az egész élő s elmaradt nyelvvel.

Az ígért levél részlete a következő: A virtusra két szót lelttem Szabóban (Baróti): *erény* és *tökély*. Ez is mutatja ellenfeleinknek igazságtalanságaikat. Ők vádolnak bennünket, hogy szót csinálunk, de nem azért vádolnak, hogy szót csinálunk s más nem csinál, hanem azért, hogy szót csinálunk, a' más is csinál, s hogy ők is csinálnak; s rettegnék, hogy a sanctionáltatás nem az övéket fogja megtisztelni. Prof. Fejér zúgolódik szavaink ellen. Neki rossz a *szellem*, de a *lök* nem rossz; mert az az övé. Legalább az a haszna lesz lexiconomnak, hogy a publikum érteni fogja Somogyit, Beregszászit s Zsomborit s több ilyeneket. Mennyin próbáltak íróink a *virtusra* magyar szót lelteni. Ime csak a mint eddig tudom:

jóságos cselekedet: Molnár, Párizpápay;

jóságos cselekedet: Illyés, Káldi, stb.;

erkölcs: Kulcsár;
csellem: Barczafalvi, és később *ergy*;
erény: Baróti Szabó;
tölkély: u. a.
fűfűség: Dugonics;
rény: Kazinczy, Sipos, Szemere, Bilkei.“

Egyetlen szó, s mennyi sok gond, mily sok kísérlet!

Igy készül az új ízlés emberei által a nyelv anyaga, így nő, fejlődik, bővül, szépül a nyelv maga, mely majdan alkalmassá leszen arra, hogy az írók benne nem egy grammatikai kész, hanem művészi használatra alkalmas engedékeny, idomítható, könnyű bánású beszédet nyerjenek, mely egyaránt fogja szolgálni a szépprózát s a verses formájú irodalmat.

Legyen elegendő a klasszicizmus korában felmerült, s a nyelvre vonatkozó kérdés fő tételeiről ilyen röviden számolni be. Oly tétel ez a hazai irodalomtörténetnek, mely még ma sincsen teljesen eldöntve. A neologia és orthologia ma is szemben állanak, mert az orthologusok a grammatika fölényét vitatják a nyelv-eszthetika fölényét s nem akarják átlátni, hogy más a stiliszta, más a grammatikus. A grammatika magában nagy fontosságú, — azonban nem föltétlenül tekintély a költészetben — ott az első helyre az eszthetikai nyelvérzékét ismeri el hatalomnak maga a költészet.

ERDÉLYI PÁL.